

ВУК СТЕФАНОВИЋ КАРАЦИЋ (1787-1864)

„Први мразеви давно су опрљили растиње. Митров је дан – дубока јесен.

Са једне и друге обале хладне Жеравије, удаљене на довик људског гласа, разбацане су куће Тршића. Село је полако тонуло у сумрак и мир. Тишину је пресекао рески прасак пуцња...

- Ехе-е-ј – јавио се глас са суседног брда. – Шта је, са срећом?
- Мушко-о-о! – викао је Стеван кроз дланове састављене у трубу...”

„Животописи српских великана”, Блиц

Вук Стефановић Караџић је рођен у Тршићу близу Лознице 1787. године, у породици пореклом из старе Херцеговине, из племена Дробњаци. Пошто су у његовој породици деца умирала, добио је име Вук, како му вештице и духови, по народном обичају, не би наудили. Писање и читање научио је од рођака Јевте Савића, који је био једини писмен човек у крају. Школовао се на различитим местима, али с прекидима и без икаквог реда. Без обзира на то, прочуо се као веома писмен човек, па на почетку Првог српског устанка постаје писар код царског хајдучког харамбаше Ђорђа Ђурчије. После слома Првог српског устанка, кренуо је, као и велики број Срба, преко Дунава у Аустрију. Одлази у Беч 1813. године и упознаје Јернеја Копитара, словеначког научника, који је радио у Дворској

библиотеци. То познанство биће од пресудног значаја за Вуково опредељење. Копитар је био упознат са хаотичним приликама у српској књижевности, па је у Вуку препознао човека који може да уведе ред.

Пошто је од Копитара стекао основна филолошка знања, Вук је брзо схватио шта треба чинити. Већ 1814. године објавио је Малу прстонародну славно-србску пјеснарицу, прву штампану збирку српских народних песама и Писменицу србскога језика по говору простога народа писану, прву граматику српског језика, штампану Мркаљевом азбуком. На овај начин обележио је два главна правца свог рада: прикупљање и објављивање народних умотворина и реформу језика и правописа.

(Сава Мркаљ, најзначајнији реформатор пре Вука, у Будиму 1810. године објавио је књигу Сало дебелога јера либо азбукопротрес, писану азбуком од 26 слова уместо старих 40. На крају расправе стоји начело: Пиши као што говориш. Тим начелом се водио и Вук, а завршио је реформу азбуке коју је започео Сава Мркаљ.)

По савету Копитара, Вук је почео да прикупља грађу за речник српског језика. У исто време, у Срему, сакупља народне песме од избеглих гуслара и певача (Филип Вишњић, Тешан Подруговић и др.) и објављује другу збирку Народна српска пјеснарица. Речник је штампао 1818. године под насловом Српски рјечник истолкован њемачким и латинским ријечима. Речник је садржао 26 270 речи, махом из народног говора. На немачки и латински језик речи је превео Јернеј Копитар. У исто време ово је и прва штампана књига реформисаном ћирилицом и новим правописом. Мркаљеву реформу привео је крају. Увео је слова **љ, њ, њ, њ** уместо Мркаљевих **л, н, т, д** са полузнаком, **ј** из латинице уместо **ї** (јоте), а **ц** из неких старих рукописа. На тај начин, Вук је дефинисао модеран српски књижевни језик, заснован на народном говору, поштујући начело: Пиши као што говориш. У склопу Рјечника Вук је написао Српску граматику. Њом почиње нормирање српског књижевног језика.

Иако је Европа Рјечник дочекала са одушевљењем, српска јавност је била огорчена. Као разлог за то наводили су: ијекавски изговор, употребу народног језика (Вуков језик био је превише „прост“), слово **ј**, које су схватили као покушај покатоличења јер је из латинице, непристојне речи које је Вук унео у Рјечник.

Значај Рјечника није само у скупљању речи језика одређеног краја, већ је то продирање у дух самог српског народа. Многе речи у њему имају објашњења која говоре о животу, историји, култури српског народа. Из њега се види да је лексика у највећој мери ратарско-сточарска и занатско-војничка, али није лишена апстрактних израза, психолошких појава, правне и културне терминологије. Прво издање Рјечника биће језгро на коме ће се развијати српски књижевни језик.

Друго издање Српског рјечника (1852) много се разликује од првог. Садржи око 47 500 речи, нема граматику и изостављене су непристојне речи. Вуков сарадник на изради овог издања био је Ђура Даничић.

Тих година Вук започиње рат за српски језик и азбуку. Та борба ће трајати више деценија. Године 1817. објављује критику романа Милована Видаковића Љубомир у Јелисијуму, где напада првенствено језик и правопис. Та година се сматра за почетак српског књижевног језика.

Без обзира на неразумевање у Србији, Вук сакупља народне умотворине, па ће 1823. године објавити три књиге Српских народних пјесама. Тиме је показао да на српском језику могу да се стварају и уметничка дела.

Реформу азбуке заокружиће 1836. године, после путовања по Црној Гори и Далмацији, где ће чути глас х, који није постојао у говору његовог краја и увести га у азбуку. Писаће: **хљеб, орах, хаљина, одох** уместо љеб, ора, аљина, одо. Од 1839. године одустаће од јекавског јотовања, па ће писати: **дјевојка, дјеца** уместо ђевојка, ђеца.

Иако су митрополит Стратимировић, велики противник Вуковог рада, и кнез Михаило у Србији спречавали свим средствима прихватање реформисане азбуке и новог правописа, постепено Вуков језик улази у књижевност. Прекретница у прихватању Вукових идеја била је 1847. година, када су објављена следећа дела: Бранко Радичевић Песме, Ђура Даничић Рат за српски језик и правопис, Вуков превод Новог завјета и Петар Петровић Његош Горски вијенац. Овим делима је показано да „простим српским језиком“ могу бити исказани сви мисаони садржаји: најтананија осећања, научно образложење, религиозна и филозофска дела.

Године 1850. постигнут је Књижевни договор у Бечу између представника илираца, који су предводили реформу језика у Хрватској, и Вука и Даничића, као представника српске стране. Закључили су да и Хрвати и Срби говоре истим језиком, па су за основу књижевног језика узели штокавско наречје, екавског и ијекавског изговора. Позвали су српске и хрватске писце да пишу новим књижевним језиком.

Читав Вуков живот био је испуњен тешком борбом на свим пољима. Са супругом Аном Краус имао је тринаесторо деце (Милутин, Милица, Марија, Божидар, Сава, Ружа, Василија, Вилхелмина, Амалија, Љубица, Наталија, Димитрије, Александрина). Само Мина (Вилхелмина) и Димитрије су га надживели. То га није спречавало да ствара до последњег дана, јер је веровао у суд историје. Умро је 1864. у Бечу, а четири године касније, уредбом кнеза Михаила, његов књижевни језик и правопис озваничени су у Србији.

С Р П С К И Р Ј Е Ч Н И К.

И С П О Л О В Е Н

Н Е М А Ч К И М И Л А Т И Н С К И М Р И Ј Е Ч М А.

скупно га и на свијет издао

Б У К С Т Е Ф А Н О В И К.

Wolf Stephansohn's
Serbisch = Deutsch = Lateinisches Wörterbuch.

Lupi Stephani F.
Lexicon Serbico - Germanico - Latinum.

У Бечу (Wien, Viennae),
gedruckt bei den P. P. Armenien.
1818.